

Úvod do korpusové lingvistiky 3

1

**AUTOMATICKÁ
MORFOLOGICKÁ ANALÝZA
(TOKENIZACE, LEMMATIZACE
A TAGGING,
DESAMBIGUACE)**

Rozdíl mezi tokenem a slovem

2

- slovo
- slovoforma/slovní tvar/textové slovo
- grafická forma a jednotka parole
- slovo a interpunkce
- slovo a složený tvar
- slovo a spřežka

Tokenizace

3

- V korpusové lingvistice automatický proces, který člení text složený z písmen, interpunkčních znamének a mezer na jednotlivé izolované [tokens](#), tj. na slovní tvary a interpunkční znaménka pro účely dalšího (obvykle počítačového) zpracování.
- Řetězce znaků definované znakové sady a definované oddělovače

Příklad

„Chcete-li mi to dát, neváhejte!“

4

”
Chcete
-
li
mi
to
dát
,
neváhejte
!
“

Velikost korpusu

5

syn2015

Popis:

Synchronní reprezentativní korpus

Velikost:

120 748 715 pozic

Webová stránka:

<http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2015>

Štítky:

čeština

reprezentativní

synchronní

řada SYN

psaný

Dostupná metadata:

Atributy		Struktury	
word	1 751 599	<doc>	3 376
lc	1 426 255	<text>	114 492
lemma	777 011	<p>	2 805 065
lemma_lc	733 708	<s>	8 004 732
tag	3 529	<hi>	539 521
pos	12	<lb>	48 905
case	8		

Pozice

6

- Tokeny/pozice – jednotky, v nichž se měří velikost korpusu.
- Podle počtu pozic se přibližně vypočítává počet textových slov (s opakováním).
- 120 748 715 pozic 100 milionů slovních tvarů
- word – různé slovní tvary
- lc – různé slovní tvary, ignoruje se velikost písma

Lemma

7

- Textové slovo/systemové slovo
- Slovo jako jednotka textu
- Slovo jako lexikální jednotka
- Lemma – základní tvar – reprezentativní tvar
- Reprezentativní slovníková podoba, která je při automatickém zpracování jazyka v procesu [lemmatizace](#) přidělována každé formě v [korpusu](#).

Lemmatizace

8

- Přiřazení ↑lemmatu jednomu slovnímu tvaru (příp. skupině slovních tvarů) v textu.
- Může být součástí morfologické analýzy
- slovnímu tvaru se přiřadí všechna jeho lemmata nezávisle na kontextu (pro homonymní tvar může být takových lemmat více)

Příklad

Jí je špatně. Já sním o Vánocích všechno.

9

- jí jíst/ona
- je být/ono
- špatně špatně
- . .
- já já
- sním sníst/snít
- o o
- vánocích vánoce
- všechno všechno
- . .

Disambiguace

10

- V případě víceznačného výsledku je součástí lemmatizace [↗disambiguace](#) (zjednoznačnění) slovních tvarů v textu, kdy se náležité lemma stanoví z nabídky, kterou poskytla morfologická analýza, na základě kontextu.
- Problém disambiguace mnohdy nelze vyřešit na základě jazykového kontextu.

Lemmatizátor

11

- Počítačový program, který provádí automatickou lemmatizaci .
- Je buď samostatný, n. je modulem morfologické analýzy, či morfologického [↑taggeru](#) provádějícího morfologickou [↑disambiguaci](#) textu.

Význam lemmatizace

12

- umožní uživateli pracovat nikoli jen se slovními tvary, nýbrž i s lemmaty jakožto reprezentanty příslušných lexémů a jejich paradigmat
- usnadňuje práci s korpusem
- umožňuje pracovat s korpusem na vyšší rovině abstrakce

tag

13

- Morfologická značka (běžně nazývaná **tag**) je sumarizací gramatické informace o hledaném slovu (pozici) v konkrétním kontextu. Možné tagy pro každý token se přiřazují na základě morfologické analýzy, výsledný tag je pak pro každý token vybrán během následné desambiguace.

Tagger

14

- Počítačový program provádějící morfologickou [↑disambiguaci](#) textu, která je součástí [↑anotace textu](#) (obvykle v [↑korpusu](#)). K dispozici je: (a) **stochastický tagger** (statistický), který provádí disambiguaci na základě [↑strojového učení](#) ([👉Hajič & Hladká, 1997](#); [👉Hajič & Hladká, 1998](#); [👉Brants, 2000](#); [👉Votrubec, 2005](#)), n. (b) **tagger založený na lingvistických pravidlech**, která buď vytváří lingvista ([👉Karlsson & Voutilainen ad. \(eds.\), 1995](#); [👉Tapanainen & Voutilainen, 1994](#); [👉Oliva & Hnátková ad., 2000](#); [👉Květoň, 2006](#); [👉Petkevič, 2006](#)), n. se automaticky vyvozují z textů ([👉Brill, 1992](#)), n. (c) **hybridní tagger**, který spojuje výhody přístupů (a) a (b) ([👉Hajič & Krbec ad., 2001](#); [👉Jelínek & Petkevič, 2011](#)). Na výsledky činnosti **t.** obvykle navazuje program na syntaktickou analýzu textu, [↑parser](#). Někdy je **t.** součástí parseru.

Příklad pos tagů

Jí je špatně. Já sním o Vánocích všechno.

15

- jí jíst/V/ona/P
- je být/V/ono/P
- špatně špatně/D
- . ./Z
- já já/P
- sním sníst/V/snít/V
- o o/R
- vánocích vánoce/N
- všechno všechno/P
- . ./Z

Většinou je vše v pořádku

16

vyrazit - říkala , že se obléká , ale že **jí/P je/V špatně/D** . Když stále nešla , volal jsem jí znovu .
v deset v práci , další říkala sestře , že **jí/P je/V špatně/D** , že bere inzulin , ale nemá ho s sebou
svědků bydlících v okolí . „ Řekl jsem , že **jí/P je/V špatně/D** ... “ Útok žirafy Americká vědkyně Katy Williams a její
„ čuchněte si , slečno ! “ a že **jí/P je/V špatně/D** a kolena že má rozedraná tak hrůzně , že mi
mě poprosila , abych to vzala za ni , protože **jí/P je/V špatně/D** . Udělala jsem jenom to , co po mně chtěla
probudila před svítáním . Její první myšlenka byla , že **jí/P je/V špatně/D** , protože jí zprostřed břicha vycházel silný pocit nevolnosti .
Volala mu na mobil , aby hned přijel , že **jí/P je/V špatně/D** a kdovíco ještě . Prostě ho ukecala . Šel nahoru
ní ale alkohol necítily a sama jim řekla , že **jí/P je/V špatně/D** a je diabetička . Ženu se podařilo zachránit včas .
; krmí se sama ; přejedením si způsobí , že **jí/P je/V špatně/D** ; má strach , že bude muset přerušit kojení dítěte
se bála , že nastydne , si mysleli , že **jí/P je/V špatně/D** od srdce – navzdory tomu , že Naděžda Pavlovna trpěla
snad pět let a když zrovna neřídí auto , tak **jí/P je/V špatně/D** i při pětiminutové jízdě . . Nešikovně a nezkušeně jsem
nemá křičet . Po aktu žena nabulíkovala pachateli , že **jí/P je/V špatně/D** a aby otevřel okno . “ Dívka v nestřeženém okamžiku
 , která uvařila kávu ženě , jež tvrdila , že **jí/P je/V špatně/D** , přišla o pět tisíc korun . Cesty mohou být

Občas se vloudí chyby

17

- MF plus** určuje a třídí . A přestože zná snad všechny , **jí/on/P je/být/V jenom** málokdy . „ Mě už na to neužije ,
- Sestry sudičky** nemytého uprchlíka , jak se láduje zbytky z kuřete , **jí/on/P je/být/V přímo** z talíře v lednici . Dospěla nakonec k názoru
- Týden** , ve Znojmě mají problémy s pravidelnou konzumací ryb (**jí/on/P je/být/V jen** 33,1 % lidí) . V Plzni mají ryby

" **Já/já/P sním/sníst/V o/o/R vánocích/vánoce/N bílých** , kdy každé přání splnilo se nám

Místo vašich schůzek sis měl lépe vybírat

18

trvání oprav bude příjezd do zámku zcela znemožněný autům . **Místo/místo/R** *oprav bude* označené a ohraničené zábranami . Vstup do areálu

Bučicích . V ulici Nová budou prováděny úpravy silnice . **Místo/místo/R** *oprav bude* důkladně označeno . Cyklostezku dokončí letos Zruč nad

Výhody lemmatizace

19

- Všechny tvary určitého lexému vyhledáme i bez lemmatizace:
- [lc="pes|ps([auiyů]|em|ům|ech|ovi|ové)"]
- [lemm="pes"]
- Pokud budeme chtít hledat všechna maskulina životná, která končí v nominativu sg. na s a skloňují se podle typu *pán*, bez lemmatizace a taggování to nepůjde.

Tagset

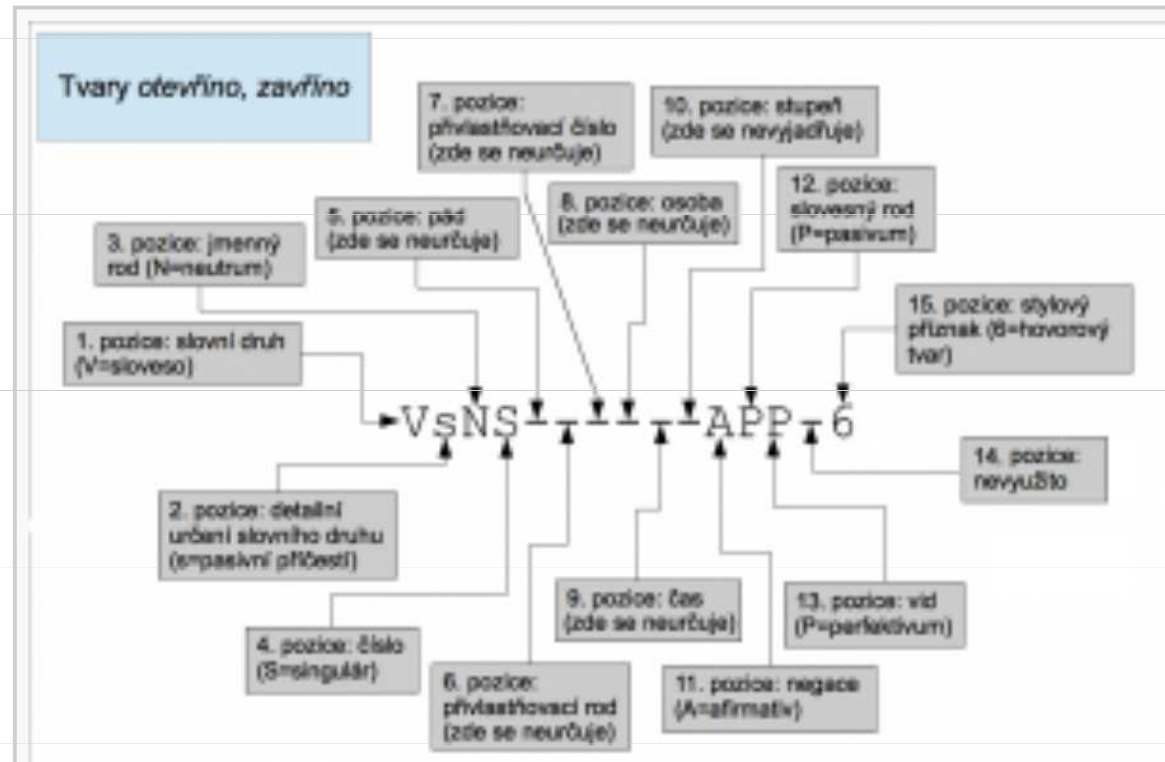
20

- Poziční
- atributový
- Gramatické vlastnosti, jako např. slovní druh, rod, číslo, pád, osoba, ..., se značkují a) na určité pozici nebo b) jsou pojmenovány určitým atributem.
- Gramatické významy jako např. substantivum, maskulinum, plurál, genitiv, 1. osoba, ..., jsou vyjádřeny závazně a) na určité pozici nebo b) za odpovídajícím atributem.

poziční značka

21

Struktura značky

Popis tagu odpovídajícího slovním tvarům *otevřino*,
zavřino v korpusu [SYN2020](#)

Různé korpusu a různé jazyky používají různé tagsety

- https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:verz_e10#morfosyntakticka_annotace
- <https://www.sketchengine.eu/German-rftagger-part-of-speech-tagset/>
- http://utkl.ff.cuni.cz/%7Erosen/public/stts_guide.pdf

Příklad otázek v testu

23

- Vyjmenuj jednotlivé kroky automatického zpracování textu, jejichž výsledkem je lemmatizovaný a morfologicky taggovaný text.
- Jak zjistíme velikost korpusu?
- Uveďte příklady, kdy jeden slovní tvar lze interpretovat vícero lemmaty.
- Uveďte příklady, kdy jeden slovní tvar lze interpretovat jediným lemmatem, ale má více významu gramatických kategorií pádu a čísla.